

УДК 793.3–051Василенко(091)

Олександр Жиров,
м. Полтава

МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА КІМА ВАСИЛЕНКА ЯК КУЛЬТУРНО- ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті здійснено спробу узагальнити та доповнити уявлення про феномен творчої особистості відомого українського педагога-митця К. Василенка. Розглянуто різні грані його діяльності як науковця, хореографа, педагога, дослідника танцювального мистецтва, організатора культурного життя в країні, фундатора вищої хореографічної освіти в Україні. Систематизовано його мистецько-педагогічні ідеї. Встановлена непересічна роль К. Василенка у формуванні й розвитку української народно-сценічної хореографії.

Ключові слова: *К. Василенко, педагог, український народний танець, хореографія, мистецько-педагогічна спадщина, «Дніпро», «Дарничанка».*

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціокультурних глобалізаційних процесів, на глибоке переконання багатьох філософів, вагоме місце має посісти концепція поліцентричного світового розвитку, що заснована на світоглядних засадах

оригінальності й рівноправності національних культур і цивілізацій. У цьому контексті пріоритетним вектором побудови нового глобального суспільства стає дослідження особливостей національних культур, знаходження історичних аналогій у розвитку етносів і цивілізацій, проектування шляхів майбутнього поглиблення міжкультурного діалогу, особливо в питаннях взаєморозуміння різних історичних традицій (Чаркіна, 2016, с. 36), всебічне наукове осмислення й використання цінного досвіду минулого, вивчення маловідомих сторінок у суспільному, культурно-історичному й мистецькому житті країни, у творчій спадщині її провідних діячів.

До непересічних особистостей ХХ століття, чий доробок склав цілий пласт в історії національної культури і може бути розглянутий у контексті епохи як невід'ємний складник її культурно-мистецького життя, належить Кім Василенко – український педагог, мистецтвознавець, хореограф, етнограф, фундатор вищої хореографічної освіти в Україні. К. Василенко – новатор у галузі української народної хореографії, засновник і перший завідувач кафедри хореографії Київського державного інституту культури, автор теоретичних праць, підручників і посібників із хореографії, навчальних планів і програм, репертуарних збірників, численних сценаріїв, постановок і записів танців. Він створив і понад 25 років керував відомими у світі Заслуженим ансамблем танцю УРСР «Дніпро» і Заслуженим ансамблем пісні й танцю УРСР «Дарничанка», був популяризатором української культури за кордоном. К. Василенко удостоєний звань «Заслужений артист УРСР», «Заслужений діяч мистецтв УРСР», лауреат всесоюзних і міжнародних художніх конкурсів, нагороджений орденом «Знак пошани» і бойовими медалями як учасник Великої Вітчизняної війни. Доцільність звернення до мистецько-педагогічної спадщини К. Василенка зумовлена вагомістю його внеску в розвиток української народної хореографії, у піднесення патріотичного виховання молоді засобами народної хореографії та необхідністю використання в умовах сьогодення набутого ним досвіду (Жиров, 2007, с. 1).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранна спадщина К. Василенка висвітлена фрагментарно, переважно з історико-мистецьких позицій, а тому дає далеко неповне уявлення про розвиток української народної хореографії в його діяльності. У працях І. Антипової, В. Данилейка, А. Нагачевського, Ю. Станішевського, Ю. Тертичного, Ю. Чурко, М. Шатульського, А. Шевчука репрезентовані фрагменти дослідницької та балетмейстерської діяльності К. Василенка. У дисертаціях П. Білаша, С. Легкої, Т. Павлюк, В. Шкоріненка розглядається його внесок у дослідження танцювальної лексики, української хореографічної культури, еволюції українського народного танцю. Значні виховні потенційні можливості мистецько-педагогічної спадщини К. Василенка розкриваються в рецензіях і відгуках І. Антипової, М. Вантуха, П. Вірського, В. Вронського, А. Гуменюка, С. Забрєдовського, Р. Захарова, А. Немченка, В. Преображенського, Б. Степаненка на його теоретичні праці. Висвітленню його культурно-просвітницької діяльності присвячено статті й нариси С. Козака, В. Коломійця, В. Рябініної, В. Туркевича, Т. Швачко. Важливим джерелом вивчення творчої особистості К. Василенка та його мистецько-педагогічної спадщини є публікації його сина – Микити Василенка, у яких він намагався об'єктивно оцінити внесок батька в розвиток української народної хореографії. Водночас доводиться констатувати, що недослідженим залишається питання цілісного висвітлення спадщини К. Василенка як культурно-історичного феномена.

Мета статті – розглянути феномен творчої особистості К. Василенка як унікального, цілісного культурно-історичного явища в історії української хореографії.

Виклад основного матеріалу. У другій половині ХХ століття з'являється ціла плеяда талановитих педагогів-хореографів, які відіграли визначальну роль у становленні та розвитку української народної хореографії. Провідною тенденцією в їх діяльності було звернення до джерел народної творчості як потужного засобу виховання, збереження та примноження національних духовних цінностей. Найбільш повно ці ідеї знайшли своє відображення у творчій спадщині К. Василенка.

Кім Василенко належить до покоління українців, чий педагогічні погляди та світогляд формувалися під впливом відбудовчих процесів після Великої Вітчизняної війни. Він народився 3 березня 1925 року в місті Кам'янське, на Дніпропетровщині. Дитячі та юнацькі роки майбутнього педагога пройшли в робітничому середовищі. Навчання К. Василенка припадає на 30-ті рр. ХХ ст., коли в країні набирає оберти сталінізм, авторитарні методи управління державою. Маленький Кім на собі відчув голод, холод, на його очах відбувалися репресії, спрямовані проти передових діячів культури й освіти. Але все це не могло змінити його потягу до знань. У шкільні роки Кім мало чим відрізнявся від своїх ровесників: був веселим і безтурботним, добре навчався, відзначався лідерськими якостями, дуже любив дивитися виступи самодіяльних колективів і, звичайно, танцювати. Свій творчий шлях розпочав у танцювальному гуртку Будинку культури металургів заводу імені Ф. Е. Дзержинського в 1937 р. Згадуючи це, він зазначав, що «йому в житті напрочуд пощастило: з юнацьких років зрозумів, знайшов своє покликання і потім завжди займався справою, яка була до душі... З дитячих років я полюбив танцювальне мистецтво, із задоволенням досягав складності хореографічної техніки і виконавської майстерності; з кожним днем мене все більше захоплювала стихія українського народного танцю» (Рябініна, 1971, с. 3). Так розпочалося професійне становлення видатного педагога й хореографа, дослідника українського народного танцю К. Василенка.

Цілісне вивчення мистецько-педагогічної спадщини К. Василенка дозволило встановити, що феномен педагога-митця значною мірою був обумовлений його сімейним вихованням; активною участю в художній самодіяльності під час навчання в школі; творчими ідеями та співпрацею з видатними українськими діячами ХХ ст. (М. Рильським, Г. Березовою, В. Верховинцем, П. Вірським, В. Авраменком, Р. Герасимчуком, А. Гуменюком, Н. Уваровою); культурно-просвітницькою діяльністю в Заслужених ансамблях танцю УРСР «Дніпро» і «Дарничанка»; етнографічно-дослідницькою діяльністю в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії; науково-педагогічною діяльністю в Київському державному інституті культури;

активною співпрацею з культурно-просвітницьким товариством «Україна»; особистісним і професійним самовдосконаленням педагога впродовж життя (після війни він навчався на курсах балетмейстерів при Всесоюзній Центральній Раді Професійних Спілок у Москві, музичних курсах при Всесоюзному Будинку народної творчості імені Н. Крупської в Москві, у Дніпропетровському технікумі підготовки культосвітніх працівників, у Державному інституті театрального мистецтва ім. А. Луначарського в Москві) (Жиров, 2007).

На хвилі нового національного піднесення К. Василенко в 1947 р. очолює самодіяльний танцювальний колектив Палацу культури металургів у м. Дніпродзержинську. Впродовж 1947–1962 рр. його балетмейстерська діяльність тісно пов'язана з ансамблем «Дніпро». У цей період творчості були поставлені такі танцювальні композиції, як: «Шевчик», «Кучерява Катерина», «Гарненька молодичка», «Танець петриківських ложкарів», «На вулиці», «Дудочка», «Метелиця», «Український весільний танець», «Танець дніпровських плотарів», «Червона калинонька», «Купальські розваги», «Червона стрічка», «Гопак», «Обжинки», «Слов'янська сюїта», «Російський перепляс», «Гуцульський», «Поліська полька», «Черевички». У 1957 р. на Всесоюзному художньому конкурсі, а згодом і на VI Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві ансамбль «Дніпро» здобув золоті медалі переможців і звання Лауреата міжнародного конкурсу. За видатні успіхи у справі популяризації українського народно-сценічного танцю ансамблю народного танцю «Дніпро» – першому із самодіяльних танцювальних колективів СРСР – присвоєне звання Заслуженого ансамблю Української РСР (1959 р.), а К. Василенку – «за заслуги в розвитку українського народного самодіяльного хореографічного мистецтва, радянського театального і музичного мистецтва, велику громадську діяльність, за проведену підготовчу роботу до Декади української літератури і мистецтва в Москві у галузі народної хореографії» – 24 листопада 1960 р. звання Заслуженого артиста Української РСР (Особисті справи, 1960, арк. 145; Укази і Постанови, 1960, арк. 333).

Визначальним для подальшого становлення К. Василенка як педагога, науковця та дослідника українського танцювального

мистецтва став 1960 р. Під час участі в концерті, присвяченому Декаді української літератури й мистецтва в Москві, де ансамбль «Дніпро» виконував «Купальські розваги», він знайомиться з М. Рильським. Відомого українського поета вразило те, як у цій постановці «засобами танцю передана духовна краса і велич народу» (Шаповалов, 1971, с. 4). «Вам треба серйозно зайнятися наукою. Народний український танець – то невичерпна криниця мистецтва. Приїздіть у Київ, приходьте до нашого Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії», – запропонував М. Рильський балетмейстеру. Ця перша зустріч стала початком міцної творчої дружби між знаним у всьому світі письменником, ученим і керівником самодіяльного колективу, який тільки починав свою науково-пошукову діяльність. Натхнений підтримкою М. Рильського, К. Василенко з ентузіазмом береться до постановок нових танців, основою яких стають народні ігри, звичаї та обряди. Його мистецько-педагогічна діяльність у цей час відзначалася збиранням і систематизацією виховного фольклорного хореографічного матеріалу. Значний вплив на становлення його фольклорно-дослідницьких інтересів та педагогічних поглядів мали творчі принципи В. Верховинця, якого він уважав найвидатнішим дослідником народної хореографії першої половини ХХ ст. У своїй праці «Український танець» педагог писав: «В. Верховинець значно збагатив сценічну палітру танцю, переносив на сцену етнографічно-фольклорні замальовки й обряди, звичаї з танцями, піснями, атрибуцією, розробив стилістичну лексику, багато працював над музикою для українських танців... Дослідник зібрав і систематизував надзвичайно цінний матеріал, характерний для українського танцювального фольклору» (Василенко, 1997, с. 105). З особливою повагою К. Василенко ставився до творчості В. Авраменка, К. Балог, П. Вірського, А. Гуменюка, Р. Герасимчука, Т. Ткаченко, Н. Уварової. Вивчення досвіду роботи відомих українських хореографів і дослідників мистецтва сприяло використанню й розвитку педагогом їхніх надбань у процесі власних етнографічних досліджень і в ході розробки науково-теоретичної бази національної хореографії.

Значні досягнення ансамблю танцю «Дніпро» в царині народно-сценічної хореографії, визнання його керівника К. Василенка як одного з кращих і перспективних балетмейстерів-педагогів художньої самодіяльності України стали запорукою успіху колективу під час закордонних гастролей у Японії в жовтні 1962 р. Заслуговує на увагу той факт, що вперше в історії самодіяльного танцювального мистецтва СРСР аматорський колектив представляв країну за кордоном. Японці були зачаровані національним колоритом українських народних танців, музичним супроводом, мальовничими костюмами, високою майстерністю виконавців. Виступи ансамблю «Дніпро» назвали в пресі тріумфом української й радянської художньої самодіяльності.

У 1962 р. після чергового запрошення М. Рильського митець переїжджає до Києва, де працює в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії та очолює ансамбль пісні й танцю «Дарничанка», яким керував до 1975 р. За рік новостворений колектив отримав золоті медалі на республіканському й всесоюзному конкурсах, а в 1964 р. йому було присвоєне звання самодіяльного народного ансамблю. У цьому ж році ансамбль «Дарничанка» представляв країну на VI міжнародному робітничому фестивалі в Німеччині (м. Гера) і здобув звання лауреата конкурсу. Високий рівень майстерності став запорукою успішних виступів у Польщі, Австрії, Італії, Чехословаччині, Фінляндії, Болгарії, Франції. Увесь світ аплодував танцям «Буковинські примовки», «Дарничанський гопак», «Вишеньки-черешеньки», «Ходить гарбуз по городу», «Величальна урожайна», «На карнавалі», «Весілля на Україні», «Оберек», «Козацькому роду – нема переводу». Слід зауважити, що метою закордонних поїздок була не тільки участь у міжнародних фестивалях і конкурсах, а й популяризація української національної культури.

Із кожним роком розквіт колективу «Дарничанка», керованого К. Василенком, ставав усе стрімкішим. Досягнення ансамблю не залишилися не поміченими – у 1967 р. за заслуги в розвитку українського народного самодіяльного мистецтва йому було присвоєне звання Заслуженого ансамблю пісні й танцю УРСР, нагороджено Почесною Грамотою Президії Верховної

Ради УРСР, а в 1969 р. його керівникові – К. Василенку – присвоєне почесне звання Заслуженого діяча мистецтв УРСР.

На основі багаторічного досвіду К. Василенко розробив і теоретично обґрунтував дидактичні основи роботи з хореографічним колективом, які передбачали реалізацію таких напрямів діяльності: політико-масова робота; навчально-виховна діяльність; постановочна робота; концертна діяльність; організаційна та культурно-масова робота; навчальні семінарські заняття творчих груп і громадських керівників-хореографів [1]. Ця методика швидко набула поширення в колективах художньої самодіяльності України як засіб розвитку народної хореографії.

Працюючи з самодіяльними хореографічними колективами, К. Василенко постійно відчуває брак теоретичних знань, відповідної літератури, досвіду впровадження у практику новітніх ідей і методів навчання. Розуміючи важливе виховне значення народного танцю та прагнучи подолати існуючі недоліки, педагог уважав за необхідне створити ґрунтовну теоретичну базу для подальшого розвитку української хореографії. Тому активну культурно-освітню діяльність в ансамблі «Дарничанка» він поєднував із науково-дослідною роботою. Починаючи з 1957 р., К. Василенко накопичений досвід передає у вигляді статей на сторінках періодичної преси, а з 1960 р. – друкуються його наукові теоретичні праці: «Українські танці на клубній сцені», «Танці ансамблю “Дніпро”», «Держинці танцюють», «Композиція українського народно-сценічного танцю», «Український народний танець». У 1971 р. уперше світ побачила наукова книга К. Василенка «Лексика українського народно-сценічного танцю», яка пережила три видання і на сучасному етапі вважається найґрунтовнішою вітчизняною теоретичною працею в галузі народної хореографії, у якій зібрані й систематизовані українські танцювальні рухи.

Одним із засобів розвитку української народної хореографії в спадщині К. Василенка стало різноаспектне вивчення хореографічної лексики як невід’ємного складника національної культури. Узагальнення науково-практичної діяльності К. Василенка дозволило визначити провідні педагогічні аспекти вивчення ним лексики українського народно-сценічного танцю:

а) науковий аналіз шляхів збагачення й розширення народно-сценічної танцювальної лексики; б) узагальнення та уніфікація танцювальних рухів; в) систематизація та класифікація українських танцювальних рухів; г) розробка дидактичних основ виконання українських танцювальних рухів (Василенко, 1996). Поєднавши педагогічну теорію й практику, педагог заклав наукові підвалини української хореографії, розробив методику виконання хореографічних рухів.

У педагогічній спадщині та творчій діяльності К. Василенка чільне місце відведено організації системи професійної хореографічної освіти й художньо-естетичного виховання дітей і молоді. Так, у 1970 р. в Київському державному інституті культури на факультеті культурно-освітньої роботи К. Василенком було започатковано першу в Україні кафедру хореографії, завідувачем якої він був у 1970-1995 рр. Аналіз спадщини й змісту педагогічної діяльності педагога дозволив розкрити засоби його діяльності у вищій школі, які сприяли розвитку народної хореографії: розробка та впровадження в практику роботи вищих навчальних закладів головних дидактичних принципів, методів і прийомів викладання хореографічних дисциплін, розробка змісту вищої хореографічної освіти в Україні, створення навчально-методичної бази для вищої школи, забезпечення якісної підготовки педагогічних кадрів (Жиров, 2007, с. 15).

У цей час педагог вдало поєднує свою професійну хореографічно-педагогічну діяльність з активною культурно-просвітницькою роботою. Він організовує численні виступи, концерти, гастрольні поїздки керованих ним ансамблів «Золоті ворота», «Дарничанка», бере активну участь у проведенні оглядів художньої самодіяльності, хореографічних фестивалів, різноманітних свят і культурних заходів. Починаючи з 1971 р., педагог стає учасником і художнім керівником теоретико-практичних семінарів з української народної хореографії для співвітчизників із діаспори (організатори – кафедра хореографії, Товариство культурних зв'язків із українцями за кордоном «Україна» і Міністерство культури УРСР). Програмою таких заходів було передбачено знайомство з культурою українського народу, відвідування концертів і репетицій провідних ансамблів танцю,

вистав театру опери та балету, опанування основ класичного та народно-сценічного танців, знайомство з методикою роботи в танцювальних колективах, розучування танцювальних композицій відомих ансамблів танцю, зокрема «Дарничанка», обмін досвідом та літературою. Упродовж 1971-2000 рр. товариством «Україна» спільно з кафедрою хореографії Київського державного інституту культури було проведено понад 40 семінарів, у яких взяли участь групи балетмейстерів та солістів-виконавців із майже 30 країн світу. На цих міжнародних семінарах для співвітчизників, які живуть за кордоном, К. Василенко поставив понад 60 оригінальних українських танців. За свідченням преси, акція по вивченню народної хореографії дала могутній імпульс у справі розвитку та популяризації української національної культури і мистецтва, створення сотні нових танцювальних гуртків, ансамблів від Австралії до Аляски.

Узагальнюючи хореографічно-педагогічний досвід, постійно експериментуючи, К. Василенко сміливо поєднував результати творчих пошуків із науковими дослідженнями, уважно розглядає їх взаємозв'язок, взаємодію, взаємопроникнення, тобто охоплює всі аспекти художньо-історичного розвитку хореографічного мистецтва й виявляє його закономірності. Результатом потужної діяльності стала низка фундаментальних теоретичних праць, навчально-методичних матеріалів та записів сценаріїв і постановок танців: «Український народний танець» (1981 р.), «Композиція українського народно-сценічного танцю» (1983 р.), «Українські народні танці для дітей» (1985 р.), програма курсу «Український танець» (1986 р., 1997 р.), «Методика роботи із самодіяльним танцювальним колективом» (1987 р., 1991 р.), «Мистецтво балетмейстера» (2002 р.). Але найбільшу цінність для становлення науково-теоретичної бази народної хореографії мали «Лексика українського народно-сценічного танцю» (1990 р., 1996 р.) та «Український танець» (1997 р.).

Висновки. Отже, масштабність унікальної постаті Кіма Василенка визначається не лише його високими професійними якостями, інтелігентністю та широкою ерудованістю. Той внесок, який він зробив у розвиток української народно-сценічної хореографії та вищої хореографічної освіти, у піднесення

громадянського й патріотичного виховання молоді засобами народної хореографії, безумовно, був під силу лише надзвичайно вольовій і харизматичній особистості. Глибинність творчого спрямування особистості педагога-митця, що проявилася практично в усіх сферах його діяльності, і є одним із секретів культурно-історичного феномена К. Василенка.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує культурно-освітня та організаційно-педагогічна діяльність К. Василенка в хореографічних молодіжних об'єднаннях.

Список літератури

- Василенко, К. Ю. (1960). *Українские танцы на клубной сцене*. Москва: Профиздат.
- Василенко, К. Ю. (1996). *Лексика українського народно-сценічного танцю*. (Вид. 3-тє). Київ: Мистецтво.
- Василенко, К. Ю. (1997). *Український танець*. Київ: ПП КПК.
- Жиров, О. А. (2007). *Розвиток української народної хореографії у мистецько-педагогічній спадщині та діяльності К. Василенка (50–90 роки ХХ ст.)*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир.
- Особисті справи осіб, яким присвоєно почесне звання Заслуженого артиста Української РСР на літери А-В, (1960)*. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). Фонд 1, опис 24, справа 4925, аркуші 145–153.
- Рябініна, В. (1971). Хореограф Кім Василенко. *Культура і життя*, 34, с. 3.
- Укази і Постанови Президії Верховної Ради УРСР, 1960 р.* (1960). Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України). Фонд 1, опис 16, справа 1008, аркуші 326–333.
- Чаркіна, Т. (2016). Глобалізація: соціально-культурний аспект. *VERSUS*, 1 (7), 36–41.
- Шаповалов, О. (1971, Січень 12). Танцює «Дарничанка». *Київська правда*, 4.

Oleksandr Zhyrov

ARTISTIC AND PEDAGOGICAL HERITAGE OF KIM VASYLENKO AS A CULTURAL AND HISTORICAL PHENOMENON

The article attempts to generalize and supplement the notion of the phenomenon of the creative personality of the famous Ukrainian teacher-artist K. Vasylenko. Various aspects of his activity as a scientist, choreographer, teacher, researcher of dance art, organizer of cultural life in the country, founder of higher choreographic education in Ukraine are considered. His artistic and pedagogical ideas are systematized. The role played by K. Vaselenko in the processes of formation and development of Ukrainian folk-stage choreography has been established.

The pedagogical experience of K. Vasylenko's activity in amateur dancing groups «Dnipro» and «Darnychanka» is analyzed. The didactic components of the

content of the creative pedagogical process in the groups of amateur performances (political and mass work, educational and upbringing activities, stage work, concert activities, organizational and cultural-mass work, seminars of the creative group and public leaders of choreographers) are determined and grounded. The place of dance folklore in the system of education of dancers-amateurs has been established. The peculiarities of cooperation of the choreographer with the cultural-educational society «Ukraine», aimed at popularization of national culture in Ukraine and abroad, are revealed.

The factors that determined the phenomenon of K. Vasylenko has been established: family upbringing; participation in amateur activities during schooling; cooperation with prominent Ukrainian figures of the 20th century; cultural and educational activities at the Dance and Honored Dance ensembles of the Ukrainian SSR «Dnipro» and «Darnychanka»; ethnographic research activity at the Institute of Art Studies, Folklore and Ethnography; scientific and pedagogical activity at Kiev State Institute of Culture; active cooperation with the cultural-educational society «Ukraine»; personal and professional self-improvement of the teacher throughout life.

Keywords: *K. Vasylenko, a teacher, Ukrainian folk dance, choreography, artistic and pedagogical heritage, «Dnipro», «Darnychanka».*

References

- Vasilenko, K. Ju. (1960). *Ukrainskie tancy na klubnoj scene* [Ukrainian dances on the club stage]. Moscow: Profizdat.
- Vasylenko, K. Yu. (1996). *Leksyka ukrainskoho narodno-stsenichnoho tantsiu* [The vocabulary of Ukrainian folk-stage dance]. (Vyd. 3-tie). Kyiv: Mystetstvo.
- Vasylenko, K. Yu. (1997). *Ukrainskyi tanets* [Ukrainian dance]. Kyiv: IPK PK.
- Zhyrov, O. A. (2007). *Rozvytok ukrainskoi narodnoi khoreografii u mystetsko-pedahohichnii spadshchyni ta diialnosti K. Vasylenka (50–90 roky XX st.)* [Development of the Ukrainian National Choreography in an Art-Pedagogical Heritage and Activity of K. Vasylenko (50–90^s of the 20th Century)]. (The author's abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences). Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr.
- Osobysti spravy osib, yakym prysvoieno pochesne zvanntia Zasluzhenoho artysta Ukrainkoi RSR na litery A-V, (1960)* [Personal cases of persons who were awarded the honorary title of the Honored Artist of the Ukrainian SSR on the letter A-B (1960)]. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVOV Ukrainy)*. Fond 1, opys 24, sprava 4925, arkushi 145–153.
- Riabinina, V. (1971). *Khoreograf Kim Vasylenko* [Choreographer Kim Vasilenko]. *Kultura i zhyttia*, 34, 3.
- Ukazy i Postanovy Prezydii Verkhovnoi Rady URSR, 1960 r.* [Decrees of the Presidium of the Supreme Council of the USSR, 1960]. (1960). *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVOV Ukrainy)*. Fond 1, opys 16, sprava 1008, arkushi 326–333.
- Charkina, T. (2016). *Hlobalizatsiia: sotsialno-kulturnyi aspekt* [Globalization: the socio-cultural aspect]. *VERSUS*, 1 (7), 36–41.
- Shapovalov, O. (1971, Sichen 12). *Tantsiue «Darnychanka»* [Dancing «Darnychanka»]. *Kyivska pravda*, 4.

Одержано 10.12.2017 р.